

Рубан Л.О.

Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

АНАЛІЗ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. У статті досліджено вклад оптової та роздрібною торгівлі у соціально-економічний розвиток Харківського регіону. Аналіз досліджень науковців показав, що найбільш використовуваними у сфері торгівлі з них є агрегатний та коефіцієнтний підходи. На основі дослідження та узагальнення авторських підходів до оцінки фінансової стійкості торговельних підприємств та враховуючи обсяг статистичних даних, що пропонується Головним управлінням статистики в Харківській області та Державною службою статистики України, було запропоновано систему відносних показників для дослідження рівня фінансової стійкості підприємств сфери торгівлі Харківського регіону. Результати проведеного аналізу показали низький рівень фінансової стійкості торговельних підприємств Харківщини та необхідність коригування нормативних значень фінансових коефіцієнтів з урахування специфіки торговельної галузі.

Ключові слова: фінансова стійкість, фінансова незалежність, показники структури капіталу, показники фінансової рівноваги, торговельне підприємство.

Ruban Lina

Kharkiv Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics

ANALYSIS OF THE LEVEL OF FINANCIAL STABILITY OF TRADE ENTERPRISES OF THE KHARKIV REGION

Summary. The article examines the role of wholesale and retail trade in the socio-economic development of the Kharkiv region. It is determined that there are a number of methodological approaches to assessing the level of financial stability of enterprises, such as aggregate, coefficient, margin, point, balance, integrated, factorial, matrix approaches. The analysis of researchers' scientist revealed that the aggregate approach and the coefficient approach are most often used for the analysis of financial stability of trade enterprises. The aggregate approach is based on the use of absolute indicators that characterize the excess or lack of funding sources for the formation of stocks, and the coefficient approach involves the calculation of certain groups of relative indicators, studying their dynamics and comparing with established regulatory values. An array of statistical data generated by the State Statistics Service of Ukraine and the Main Department of Statistics of Kharkiv region has been studied. To analyse the financial stability of trade enterprises in the Kharkiv region, a system of financial ratios has been introduced, consisting of two groups: indicators of capital structure (indicators of vertical structure); indicators of financial equilibrium (indicators of horizontal structure). Using the system of proposed indicators and statistical data of the State Statistics Service of Ukraine and the Main Department of Statistics in Kharkiv region, a study was conducted on the financial stability of trade enterprises in the Kharkiv region and compared with the average level in Ukraine. According to the results of the analysis, at the end of 2013, the enterprises of the trade sector of Kharkiv region had a low level of financial stability. The level of calculated coefficients of financial stability of trade enterprises of Kharkiv region is lower than the average in Ukraine. The level of calculated coefficients of financial stability of trade enterprises of Kharkiv region was lower than the average in Ukraine. The reasons for the significant decrease in the financial stability of trade enterprises in 2014-2016, as well as the level of coefficients of financial stability of enterprises in the trade sector of Kharkiv region compared to the average level of these indicators in Ukraine.

Keywords: financial stability, financial independence, indicators of capital structure, indicators of financial equilibrium, trade enterprise.

Постановка проблеми. Роздрібна та оптова торгівля відіграє важливу роль в соціально-економічному розвитку Харківського регіону, забезпечивши в 2018 році 38,1% загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) (за видом економічної діяльності «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів»), в тому числі підприємств – 37,0%, фізичних осіб-підприємців – 44,0% [1]. При цьому частка найманих працівників, зайнятих даним видом економічної діяльності у 2018 році склала 25,8%, в тому числі на підприємствах – 18,0%, а у фізичних осіб-підприємців – 52,5% [2]. Забезпечуючи зворотний зв'язок між споживачами і виробниками, сфера торгівлі сприяє більш

якісному задоволенню потреб населення і, відповідно, розвитку виробничої сфери. Крім того, активно впроваджуючи нові форми і методи обслуговування споживачів (електронна комерція, мерчандайзинг і т.д.), вона стимулює споживчий попит, прискорює грошовий оборот, сприяє розвитку суміжних галузей національної економіки.

На сьогоднішній день близько чверті підприємств торгівлі в Харківській області збиткові, або проявляється нестача грошових коштів, а їх активи недостатньо ліквідні для підтримки фінансової стійкості. Українські підприємства важко адаптуються до змін в кон'юктурі ринку. Грамотне управління фінансовими ресурсами не тільки допоможе максимізувати прибуток, але і в довгостроковій перспективі може створити фінансову стійкість. Дана проблема є однією

з основоположних в економіці. Низька фінансова стійкість підприємств знижує платоспроможність, стримує розвиток і може привести до банкрутства. Також низька фінансова стійкість робить підприємства торгівлі менш інвестиційно привабливими. Одним з основних завдань в управлінні фінансами торгового підприємства є досягнення фінансової стійкості, незалежності та стабільності. Раціональний розподіл власних ресурсів може гарантувати наявність власних коштів на подальший розвиток підприємства, а стабільні показники рентабельності забезпечують процес розширеного відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями аналізу фінансової стійкості підприємств займалися такі фахівці, як Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник Ю.М. [7], Савицька Г.В. [8]. Проблема оцінки фінансової стійкості підприємств торгівлі присвячені дослідження Гринів Б.В. [4], Нагорна І.В. [3], Масленников Є.І. [5], Рибак О.М., Комісарова П.О. [6]. Однак, не всі методичні питання оцінки рівня фінансової стійкості саме торговельних підприємств є вирішеними.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження, наразі відсутній єдиний підхід до формування системи показників аналізу фінансової стійкості торговельних підприємств. До того ж для оцінки рівня фінансової стійкості торговельних підприємств зазвичай пропонуються норма-

тивні значення фінансових показників, що не враховують специфіку діяльності цих підприємств.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є формування системи показників оцінки фінансової стійкості підприємств сфери торгівлі регіону та аналіз рівня фінансової стійкості торговельних підприємств Харківської області.

Виклад основного матеріалу. Існує певна кількість методичних підходів до оцінки рівня фінансової стійкості підприємств, таких як агрегатний, коефіцієнтний, маржинальний, бальний, балансовий, інтегральний, факторний, матричний [3, с. 157]. Аналіз досліджень науковців [3; 4; 5; 6] показав, що найбільш використовуваними у сфері торгівлі з них є:

1) агрегатний підхід, заснований на використанні абсолютних показників, що характеризують надлишок або нестачу джерел фінансування для формування запасів;

2) коефіцієнтний підхід, який передбачає розрахунок певних груп відносних показників, вивчення їх динаміки та порівняння з встановленими нормативними значеннями.

При формування системи показників аналізу фінансової стійкості підприємств регіону потрібно враховувати можливості інформаційного забезпечення аналізу, які визначаються набором статистичних даних, які генеруються державною службою статистики України та Головними управліннями статистики окремих областей. Тому, узагальнивши авторські підходи до оцінки фінансо-

Таблиця 1

Відносні показники фінансової стійкості торговельних підприємств

№	Назва показника	Розрахунок	Умовні позначення	Нормативне значення
Показники, що характеризують структуру капіталу (вертикальну структуру)				
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (концентрації власного капіталу)	$K_{\text{фн}} = \frac{BK}{K}$	BK – власний капітал; K – загальний капітал (підсумок балансу)	$\geq 0,5$
2	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$K_{\text{кнк}} = \frac{PK}{K}$	PK – позиковий капітал	$\leq 0,5$
3	Коефіцієнт стійкості фінансування (концентрації перманентного капіталу)	$K_{\text{фс}} = \frac{BK + ДПК}{K}$	ДПК – довгостроковий позиковий капітал	$\geq 0,5$
4	Коефіцієнт залучення довгострокових зобов'язань	$K_{\text{дз}} = \frac{ДЗ}{K}$	ДЗ – довгострокові зобов'язання	зростання
5	Коефіцієнт поточної заборгованості	$K_{\text{пз}} = \frac{ПЗ}{K}$	ПЗ – поточні зобов'язання	зменшення
Показники, що характеризують фінансову рівновагу (горизонтальну структуру)				
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$K_{\text{мак}} = \frac{ВОК}{BK}$	ВОК – власний оборотний капітал (різниця між поточними активами та поточними зобов'язаннями)	$> 0,3$
7	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	$K_3 = \frac{ВОК}{ПА}$	ПА – поточні (оборотні) активи	$> 0,2$
8	Коефіцієнт інвестування	$K_{\text{ін}} = \frac{BK}{НА}$	НА – необоротні активи	≥ 1
9	Коефіцієнт поточної ліквідності	$K_{\text{лн}} = \frac{ПА}{ПЗ}$	–	≥ 2

Джерело: складено автором за [3; 4; 7; 8]

вої стійкості торговельних підприємств та масив статистичних даних, що пропонується Головним управлінням статистики в Харківській області, пропонуємо для дослідження використати систему відносних показників, наведених у табл. 1.

Використовуючи систему показників, наведених у табл. 1, та статистичні дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Харківській області, було проведено дослідження фінансової стійкості торговельних підприємств Харківщини (табл. 2).

Розрахунки показують низький рівень забезпеченості підприємств торговельної галузі власним капіталом. Так, на кінець 2013 року частка власних коштів у капіталі підприємств Харківської області складала лише 4,2 %, тоді як середньодержавний рівень становив 8,5 %. Частка перманентного капіталу у пасивах торговельних підприємств Харківського регіону складала 17,0 % проти 23,1 % в середньому по Україні. Капітал на 12,8 % складався з довгострокових зобов'язань та на 82,9 % – з поточних. Отже, на кінець 2013 року показники структури капіталу торговельних підприємств Харківської області не відповідали рекомендованим значенням та були нижчими за середній їх рівень по Україні. Од-

нак, потрібно враховувати специфіку діяльності підприємств торгівлі, а саме, вищу, ніж у промисловості, оборотність оборотних коштів та меншу частку необоротних активів у майні. Тому аналіз потрібно доповнювати показниками фінансової рівноваги, що характеризують співвідношення між окремими групами активів та пасивів. Отже, на кінець 2013 року коефіцієнт маневреності власного капіталу для підприємств Харківського регіону складав 0,882, що значно вище середнього рівня по Україні та рекомендованого значення, тобто 88,2 % власного капіталу було спрямовано на формування оборотних активів. Однак лише 4,3 % оборотних активів підприємств було сформовано власними оборотними коштами, а інші 95,7 % – поточними зобов'язаннями. При цьому лише 31,9 % необоротних активів було сформовано за рахунок власного капіталу, а решта – за рахунок довгострокових позикових коштів. Коефіцієнт поточної ліквідності складав 1,045, що нижче середнього для торговельних підприємств України рівня та рекомендованого значення. Отже, на кінець 2013 року підприємства торговельної галузі Харківської області мали низький рівень фінансової стійкості та нижчий, ніж у середньому по Україні.

Таблиця 2

Коефіцієнти фінансової стійкості торговельних підприємств Харківського регіону у порівнянні з середніми по Україні

Показники	На кінець року					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Показники, що характеризують структуру капіталу (вертикальну структуру)						
Коефіцієнт фінансової незалежності (концентрації власного капіталу)						
Харківська область	0,042	0,011	-0,117	-0,015	0,080	0,100
Україна	0,085	-0,020	-0,048	-0,015	0,013	0,044
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу						
Харківська область	0,958	0,989	1,117	1,015	0,920	0,900
Україна	0,915	1,020	1,048	1,015	0,987	0,956
Коефіцієнт стійкості фінансування (концентрації перманентного капіталу)						
Харківська область	0,170	0,119	0,039	0,097	0,213	0,215
Україна	0,231	0,150	0,133	0,138	0,161	0,152
Коефіцієнт залучення довгострокових зобов'язань						
Харківська область	0,128	0,108	0,157	0,111	0,134	0,115
Україна	0,146	0,170	0,181	0,153	0,148	0,108
Коефіцієнт поточної заборгованості						
Харківська область	0,829	0,881	0,961	0,903	0,787	0,785
Україна	0,769	0,850	0,867	0,862	0,839	0,848
Показники, що характеризують фінансову рівновагу (горизонтальну структуру)						
Коефіцієнт маневреності власного капіталу						
Харківська область	0,882	-0,860	0,637	-1,389	1,565	1,217
Україна	0,492	1,125	0,375	-0,146	1,697	0,511
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами						
Харківська область	0,043	-0,011	-0,084	0,022	0,137	0,135
Україна	0,052	-0,028	-0,021	0,003	0,026	0,026
Коефіцієнт інвестування						
Харківська область	0,319	0,084	-1,027	-0,192	0,895	1,079
Україна	0,448	-0,119	-0,319	-0,112	0,095	0,341
Коефіцієнт поточної ліквідності						
Харківська область	1,045	0,989	0,921	1,022	1,158	1,155
Україна	1,054	0,973	0,979	1,002	1,026	1,026

Джерело: розраховано автором за даними [9; 10]

Політична криза 2014 року та втрата контролю над частиною території держави мали серйозні економічні наслідки як України в цілому, так і для Харківської області зокрема. Падіння обсягів реалізації внаслідок втрати частини економічних зв'язків привело до збитковості значної частки торговельних підприємств. В результаті цього непокріті збитки перевищили рівень інших складових власного капіталу, що привело до від'ємної величини власного капіталу у 2015–2016 роках. Така ситуація ускладнює економічне трактування більшості фінансових показників. У 2014–2015 роках всі розраховані показники фінансової стійкості для підприємств Харківської області мали значно нижчі значення, ніж у цілому по Україні, отже торговельна галузь Харківщини більше постраждала від кризових явищ цих років внаслідок тісних економічних зв'язків з підприємствами Донецької та Луганської областей. Покращення стану підприємств торгівлі Харківської області, як і України в цілому, почалось у 2017 році, і на кінець 2018 року торговельна галузь Харківщини показники фінансової стійкості, вищі не лише за їх рівень на кінець 2013 року, а й за середній рівень по Україні. Так, на кінець 2018 року власний капітал торговельних підприємств Харківського регіону складав 10,0 % від загальної суми капі-

талу проти 4,4 % в середньому по Україні. Частина перманентного капіталу зросла до 21,5 %, а рівень забезпечення оборотних активів власним оборотним капіталом склав 13,5 %. Коефіцієнт інвестування зріс до 1,079, що свідчить про те, що необоротні активи підприємств повністю формовані за рахунок їх власного капіталу.

Слід зауважити, що низький відносно нормативних значень рівень коефіцієнтів фінансової стійкості є наслідком не лише нестійкого стану підприємств сфери торгівлі, а й тим, що ці нормативні рівні не враховують специфіки цієї сфери діяльності.

Висновки і пропозиції. На основі дослідження та узагальнення авторських підходів до оцінки фінансової стійкості торговельних підприємств та враховуючи обсяг статистичних даних, що пропонується Головним управлінням статистики в Харківській області та Державною службою статистики України, було запропоновано систему відносних показників для дослідження рівня фінансової стійкості торговельних підприємств Харківського регіону. Результати проведеного аналізу показали низький рівень фінансової стійкості торговельних підприємств Харківщини та необхідність коригування нормативних значень фінансових коефіцієнтів з урахування специфіки торговельної галузі.

Список літератури:

1. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2018 році / Головне управління статистики у Харківській області. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/obsiah-realizovanoi-produktsii-tovariv-poslugh-subiektiv-hospodariuvannia-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti> (дата звернення: 22.05.2020).
2. Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2018 році / Головне управління статистики у Харківській області. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/kilkist-naimanykh-pratsivnykiv-u-subiektiv-hospodariuvannia-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti> (дата звернення: 22.05.2020).
3. Нагорна І.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансовою стійкістю підприємств торгівлі : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Харків. держ. ун-т харч. технол. Харків, 2019. 241 с.
4. Гринів Б.В. Економічний аналіз торговельної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
5. Масленніков Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю торговельного підприємства : монографія. Одеса : Прес-кур'єр, 2015. 316 с.
6. Рибак О.М., Комісарова П.О. Стратегія фінансової стійкості в умовах посткризових явищ. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2012. № 34. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/2529/2519> (дата звернення: 15.05.2020).
7. Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник Ю.М. Економічний аналіз : навч. посіб. Полтава : РВВ Полт. держ. аграр. акад., 2018. 290 с.
8. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. 668 с.
9. Діяльність підприємств / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.05.2020).
10. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності / Головне управління статистики у Харківській області. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/struktura-balansu-pidpriemstv-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti> (дата звернення: 18.05.2020).

References:

1. Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, poslugh) subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2018 rotsi [The volume of sold products (goods, services) of economic entities by type of economic activity in 2018] / Holovne upravlinnia statystyky u Kharkivskii oblasti. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/obsiah-realizovanoi-produktsii-tovariv-poslugh-subiektiv-hospodariuvannia-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti> (accessed 22 May 2020).
2. Kilkist naimanykh pratsivnykiv u subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2018 rotsi [Number of employees in economic entities by type of economic activity in 2018] / Holovne upravlinnia statystyky u Kharkivskii oblasti. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/kilkist-naimanykh-pratsivnykiv-u-subiektiv-hospodariuvannia-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti> (accessed 22 May 2020).
3. Nahorna, I.V. (2019). Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia finansovoiu stiikestiu pidpriemstv torhivli [Accounting and analytical support for manage the financial sustainability of trade companies] (PhD Thesis), Kharkiv; Kharkiv State University of Food Technologies. (in Ukrainian)
4. Hryniv, B.V. (2011). Ekonomichniy analiz torhovelnoi diialnosti: navchalnyi posibnyk [Economic analysis of trade: a textbook]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury. (in Ukrainian)

5. Maslennikov, Ye.I. (2015). Metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia finansovoiu stiikistiu promyslovoho pidpriemstva [Methodological and practical bases of research of enterprise's business solvency management system]. Odesa: Pres-kurier. (in Ukrainian)
6. Rybak, O.M., & Komisarova, P.O. (2012). Stratehiia finansovoi stiikosti v umovakh post-kryzovykh yavlyshch [Strategy of financial sustainability in the conditions of post-crisis phenomena]. *Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury*, no. 34. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/2529/2519> (accessed 15 May 2020).
7. Egorova, O.V., Dorogan-Pisarenko, L.O., & Tyutyunnik, Y.M. (2018). Ekonomichniy analiz: navchalnyi posibnyk [Economic analysis: a textbook]. Poltava: Poltavska derzhavna ahrarna akademiia. (in Ukrainian)
8. Savytska, H. V. (2007). Ekonomichniy analiz diialnosti pidpriemstva: navchalnyi posibnyk [Economic analysis of the enterprise: a textbook]. Kyiv: Znannya. (in Ukrainian)
9. Diialnist pidpriemstv [Activities of enterprises] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 18 May 2020).
10. Pokaznyky balansu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Indicators of the balance of enterprises by type of economic activity] / Holovne upravlinnia statystyky u Kharkivskii oblasti. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/struktura-balansu-pidpriemstv-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti> (accessed 18 May 2020).